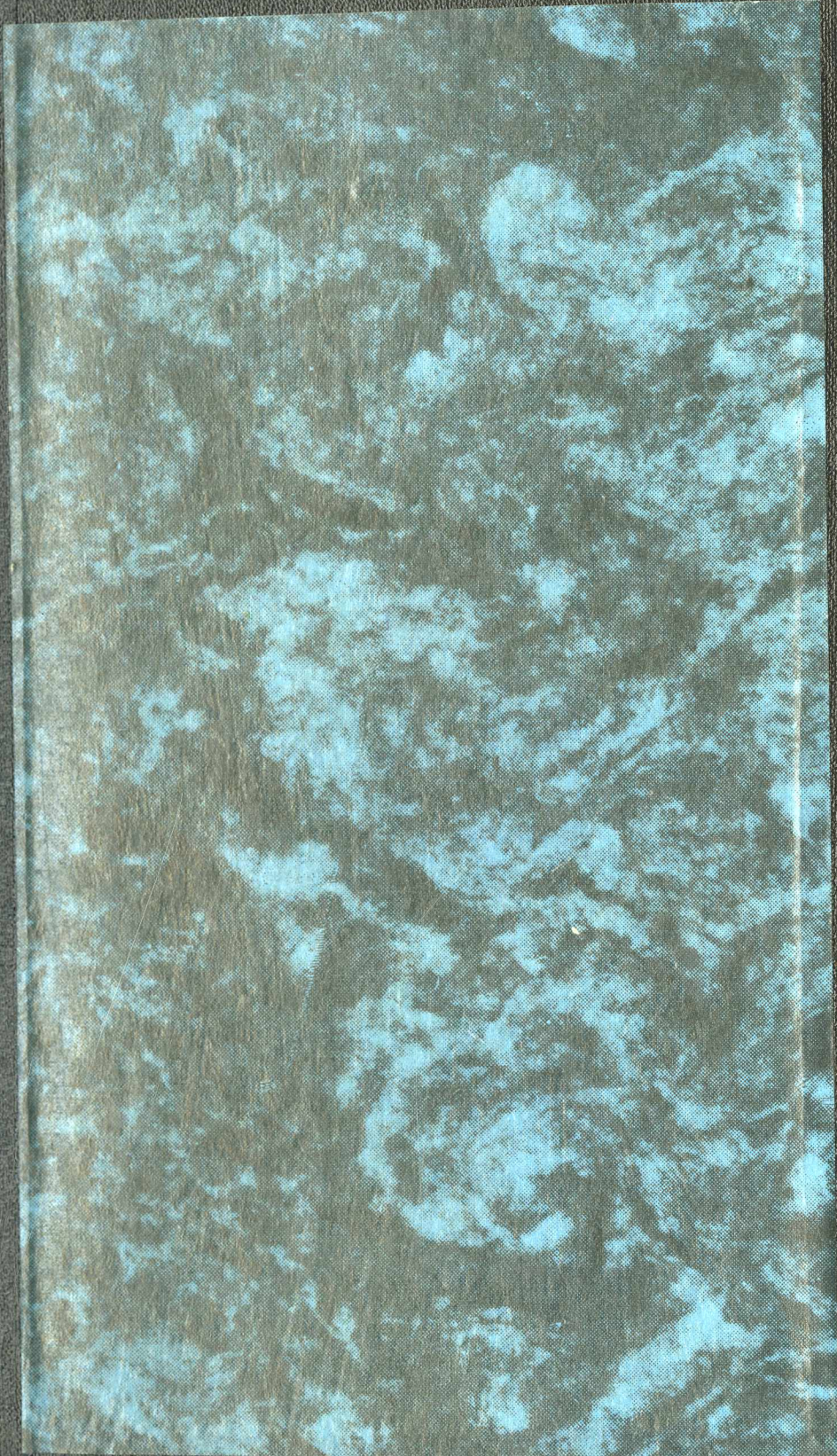

Politikai
röpiratok.

126.

126
1107

A

BALKÖZÉP PROGRAMMJA

az 1872-iki

KÉPVISELŐ VÁLASZTÁSOKKAL

SZEMBEN.

EGY BALKÖZÉPI KÉPVISELŐTŐL.

8.

Pesten, 1871.

LAUFFER VILMOSNÁL.

Lauffer Vilmos

kiadásában Pesten, ujjvilág-utcza 19. sz. a.

megjelentek s minden hiteles könyvkereskedésben kaphatók
a következő, különös figyelmet érdemlő remek diszművek:

A

HERCZEG ESZTERHÁZY CSALÁD FŐVADÁSZATAI OZORÁN.

Vadászati diszalbum, Ferencz József császár, Magyarország
apostoli királya ö felségének ajánlva.

Prestel J. G. europai hírű s az érdeklött vadászatokban
jelenvolt állatfestőnek a helyszinén felvett vázlatok után készült
eredeti festményei után előállított, a széleket bele nem értve
12 hüvelknyi hosszú és aránylagos szélességű tiz fényképpel,
a vadászaton jelenvoltak arczképeit felmutató, könyomatú szél-
ékitményekkel ellátott diszes lappal s a vadászati helyiségek tér-
képeivel. A gyönyörűen nyomott szöveg széles nagy 4-rét, 34
lap melyhez a vadászati kürtjelek hangjegyei s az elejtett va-
dak mennyiségéről szóló vadászalajstrom járulnak.

Ára szinezetlenül 48 frt., szinezve 80 frt.

Soborsini gróf FORRAY IVÁN

eredeti rajzai és jegyzetei szerint készült

UTAZÁSI ALBUM.

(Olaszország. Malta. Egyiptom.)

²¹/₂₇" nagyságú ivrét, 86 lap szöveg, 40 kőmetszetű
szinnyomatu, mesterileg készült táj- és néprajzi kép, két kő-
nyomatu arczkép és számos fametszettel. Réznyomatu papíron.
Diszesen kötve 88 frt., Fémsark és középesinnal 100 frt.,

Pompás egész bőrkötésben 115 frt.

A

BALKÖZÉP PROGRAMMJA

az 1872-iki

KÉPVISELŐ VÁLASZTÁSOKKAL

SZEMBEN.

EGY BALKÖZÉPI KÉPVISELŐTŐL.

Pesten, 1871.

LAUFFER VILMOSNÁL.

DE BALLACI GÉZA.

Ha a most létező politikai pártok életét-, működését- s azon elemeket, melyekből alkotvák, közelebbről vizsgáljuk, — nem tekinthetjük ezt azon természetes csoportosulás eredményének, mely mindenütt, hol a pártok, a fejlődés s alakulás szabadságának tehetségével bírnak, rendszerint érvényesíti magát. — S ha e kivételes csoportosulás okait kutatjuk, azon körülményben találunk megfejtést: — hogy nálunk nem a kérdések szabadelvű vagy conservatív felfogásai, de első sorban az államiság követelményének különböző fokozatai választják el a pártokat, — melyek 1867 óta 3 csoportban tömörülve tüntek ki a képviselő házban és azon kívül.

A többség vagyis a jobb oldal — az általa alkotott 1867-ki egyezmény alapjára helyezkedve, ennek fenmaradásáért küzd, azt tartva: hogy Austria nélkül Magyarország fel nem állhatván, a multak viszállyai után okulva, csakis ezen egyezmény fejezi ki a közös viszonyok megoldásának helyes és mindkét részre kielégítő mértékét. S mert e hit a pártban erős gyökeret vert, fokozatosan azon meggyőződést hozta létre,

hogyan ezen alapnak fenmaradása a mostani kormány létehez s fenállásához van csatolva, — megbukván ez, meg kellend annak is bukni, — miből új zavar, convulsiók s végre az absolutismus uralma fog előállani. S mindebből önként következett, hogy a többség, melynek hite a kormányt ily providentialis képességgel ruházta fel, ezt tüskön bokron keresztül hiven követte, megszavazván mindazt, amit a kormány követelt s leszavazván minden oly szabadelvü indítványt vagy jobbitmányt, mely a kormány tetszését megnyerni nem volt szerencés. Viszont a kormány teljes mértékben zsákmányolta ki a helyzetből folyó eme kiváltságjogot, mert nemcsak megszavaztatott oly törvényeket, melyek hatalmának növelésére irányozták, de ovatosan kitért a szabadelvü reformok előtt, vagy ha ki nem térhetett, leszavaztatta azokat, mert a conservativ s ultramontán elemek istáplása politikai szükségnek mutatkozott.

E párt fölött el lehet mondani, hogy többség heterogenebb elemekből nem volt még alkotva, s ha igen, — az, — ily hosszú időn át nem tartotta fel magát; — és mégis gyakran mit tapasztaltunk? azt: hogy több ízben, midőn e párt függetlenebb elemei a kormány bizonyos actióját rosallották, vagy valamely szabadelvü irányban felénk közeledtek, s midőn az elégedetlenség-, zugolódás- vagy factiókban manifestálta magát, mindannyiszor a fegyelem csodákat mivelt s a szokásos fenyegetések sorakozásra birták a megrettent, kétkedni s ellenzékeskedni bátorokodó vakmerőket.

A balközép, mint a mérsékelt ellenzék csoportja a következő alap-elvekre helyezkedve:

hogy Magyarország szabad független ország, mely más ország vagy népeknek alárendelve nincs, esakis koronás királya alatt alkotott s alkotandó saját törvényei szerint kormányozható;

hogy a magyar korona országai, és ő Felsege többi országai és tartományai között semmi más kapcsolat nem létezik, mint az uralkodó ugyanazonossága;

hogy a *pragmatica sanction* egyik fő czélját, nem a közös de kölesönös védelem képezi;

követelte: a nemzeti hadsereget, önálló pénzügyi kezelést, s Magyarországnak Europa előtti diplomatikai elismerését, azon formulázott javaslata szerint, mely a közösügyi tárgyalásoknál mint kisebbségi vélemény szerepelt.

Kitüzött főczélja volt tehát a közösügyi egyezménynek eltörlése, azt tartva: hogy mindaddig mig a közjogi alap megváltoztatva nem leend, egy szabad, erős, s boldogító alkotmányos életfejlődés nem remélhető!

Végre a szélsőbal vagyis 48-as párt — az államiság kérdéseiben legmerevebb állást foglalt el, mely követelésben és tagadásban nyert kifejezést; — modorának sajátságaihoz tartozott a multak büneinek gondos registrálása, s a régi sebeknek különös kedvteléssel való gyakori kitakargatása; — 48 volt a ki-függesztett czég, mely alatt az imcompatibilitás hirdhet tanának ájtatos cultusa mellett, a 49-ki korszak tiltott portékáit, s a dunai conföderationak értékben

ugyan csökkent dugárúit veszély nélküli biztonsággal kelendővé tenni kényelmesnek találta.

E pártok, — mennyiben egy részről a kormány politikájának istápolására, másrészt a mérsékeltebb s túlzott ellenzéki irányban történt a csoportosulás, külsőleg megütik ugyan a szokásos parlamenti aránylatok mértékét; a lényeges különbség azonban ott van: hogy miként az ellenzék a közjogi alap megváltoztatásának követelményét helyezte előtérbe, ettől föltételezvé az anyagi és szellemi fejlődést, viszont a többség is az 1867-es egyezmény léteért küzdött, s a reformok terén csakis azon határig ment, meddig hatalmának s érdekeinek jövőbeni kockázata nélkül mehetni tanácsosnak vélte. A küzdelem tehát, lett légyen az közvetve, vagy közvetlenül elindítva, mindig csakis a közjogi alap, vagyis az 1867-ki alapok léte s fennmaradása felett folyt, még pedig a reform kérdéseknek nagy hátrányára! Mert azon rendszeresített eljárás, hogy minden fontosabb belügyi kérdés mint éles párt kérdés került a képviselőház asztalára s a mérkőzés szenvedélyeivel lett tárgyalva, mennyire káros volt az intézmények szabad-elvű és célszerű iránybani alkotására, hogy többet ne említsek: a köztörvényhatóság rendezéséről, s a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvények tárgyalásai tanúskodnak, — mennyiben ezen legfontosabb reformkérdések nem törvényhozói tárgyilagos szigorral s moderatioval, de a többség részéről a párt jövőuralmának érdek szempontjából oldattak meg.

És valóban alig lehet meghatározni: vajon a

mulasztás-, fogyatkozás mértéke nagyobb-e a meghozott törvényeknél, vagy az égető kérdések elodázásainál? ide értve a törvények végrehajtása, s a kormányzat, s közigazgatás térein tapasztalt gyarlóságokat is.

A vallásszabadság kimondva s törvény által biztosítva nincs, s mind ez ideig csak a bevett keresztény vallásfelekezetekről szól a törvény;

de, a bevett vallásfelekezetek egyenjogúsága s viszonyossága nincs e törvény által biztosítva, s a kath. vallás, mely uralkodó jellegét megtartotta, előjoggal bír, államot képezvén az államban, — a kormány, a népiskolai törvény rendeletének megfelelőleg az állam felügyeleti jogát a többi felekezetek irányában igen, de a kath. hierarchiával szemben nem mervén szigorúan végrehajtani;

a kötelező polgári házasság törvény által kimondva nincs;

a kath. püspökök törvénysértő túlkapásai ellen a kormány nem meri az állam s korona jogainak érdekében a törvény és gyakorlat szigorú eszközeit gyakorolni;

a feudalismus maradványainak czélszerű s méltányos megoldását, az aristoeratia egoismusa, a kormány hibás közönyössége sőt bűnrészessége mellett, sikerrel akadályozza;

a parlamentarismus ama kirívó anachronismusa, a főrendi ház, fentarthatlan elévült állapotában folyton türetik, a nélkül, hogy a kormány a rendezést még csak kilátásba is helyezné.

S több oly kérdések, melyek a szabadelvűség követelményeinek felelnek meg, s az ország anyagi és szellemi haladását, fejlődését eszközölnék, vagy retrograd szellemben oldatnak meg, vagy elodáztatnak, vagy épen agyonhallgattatnak.

Mindaz, ki e pártos, nemcsak ellenei, de saját fiai által felzaklatott szegény hazában, nemzetének szebb jövőjét, gyarapodását szíven hordja, érzi és belátja a jelen állapot tarthatlanságát, valamint annak szükségét is, hogy e bajon segíteni kell! De miként? ez épen a fontos és nehéz kérdés, mert azt hogy hinárban vagyunk, még azok is kik önmaguknak sem merik bevallani, érzeni, látszanak.

A pártok fusiója mint ama gyakran hirdett, de senki által nem látott tengeri szörny, időszakonként fel-fel merült a legislatio taván, hogy lármás habveréseivel a kormányelnöknek különben is ideges álmait megzavarja mindaddig, míg a gyakori felstülések után a fusiorém egyszerű s ártatlan ködképnek lett felismerve. — Kétségtelen, hogy a fusio hajlama sőt szükségének érzete megvolt, de a kísérlet első lépésénél fenakadt mindig, mert az ellenesek principialis merevségökből mit sem véltek kölcsönösen feladhatónak. — Azon kísérletnek, hogy a balközép mérsékelt elemei egyesíttessenek a jobboldal független elemeivel, — habár utóbbinak léte még kérdéses, mennyiben életjelet mind ez ideig nem adott — kétségtelenül van értelme; de azon ismételt próbálgatásoknak, hogy a két ellenzéki árnyalat, — ha más czélből nem is, de legalább a választási együttes actio érdekében

hozassék egy fedél alá — csakugyan nem lehet komoly értelmet tulajdonítani. Becsülést érdemel a szélső bal azon férfias nyílt eljárása, hogy a fusiót miként újabban is, határozottan visszautasította, tudtában annak, hogy nemcsak útjaink, de a végezők is különbözök; de esudálkozásra sőt indignatióra jogosít az erőlködések ama repetitíója, melylyel a fusióknak e nemét épen a balközépiek sürgetik, s ez érdekből hosszú plaidoyer-eket irnak. Valóban bajos meghatározni, mit tartson az ember a politikai dilettantismus e fajáról? — s valjon ennek kútforrása, az illetők patriarchalis egyszerűségében, vagy épen ellenkezőleg azon cynicus specialitásban: mely szerint a politika nem annyira az exigienciák tudománya, mint inkább a zavargás és zavarosbani halászat mestersége, a hiúságnak s tüntetéseknek alkalmas színpada, keresendő s található fel? — Mert legalább az illetőknek tudniok kellene, hogy a balközép; — tehát ők is, — a pragm. sanctio alapján áll, — s ha tudják, — a politikai vegytan szabályai szerint hiszik-e az atomokra fel nem osztható következő anyagokat: az 1723: 1. 2. viharedezett ós alapot, az incompatibilitás drasticus tanát, s a dunai conföderatio ábrándjait egy retortában leszoríthatónak? s fejtsék meg: hogy az ellentétes elemek egymáshoz érítkezései folytán mit fogna e szokatlan és szabályellenes vegytani experimentatio eredményezni? — Az tehát, ki magát a balközép hívének vallja és sürgetve óhajtja e fusiót, nehogy neveltségessé váljék, ne utalgasson a Gladston-Bright coalitiora mint követendő előpéldára, mert hiszen ezek

esupán a liberalismus fokozataiban különböznek, — de a követendő főcélra nézve teljesen egyek! — hanem férfiasabban fog eljárni, ha egyenesen a 48-as táborba költözik át! Vagy talán a társaság nem eléggé jó? s kényelmesebb a *comme il faut* társaságból, néha néha a népszerű roturier'khez átrándulni, nehogy a mérsékelték gyanús hírébe jussunk, mi mai napság a régi szabású pečovicsok elnevezésével azonos.

Nem egy erőltetett, mondva készült, egyes töredékek érdekeit legyezgető, úgy a hogy összetákolt, de a közügyre nézve legkevésbé sem előnyös fusiót ohajtunk mi; hanem épen megfordítva első sorban az elvi álláspontok tisztázását és szabályozását tartjuk szükségesnek, a rokonszenves elemek természetszerű csoportosulása önként fogván következni. S ez érdekekben sürgősen ohajtjuk, hogy a balközép hozza meg a jelenben bár terhes, de következményeiben üdvös és hazafias áldozatot, s lelépven azon merev álláspontról, melyet eddig is alig számbavehető sikerrel foglalt el, szabadítsa meg hiveit a program közjogi vasgyűrűinek nyomásától!

E merész követeléssel szemben, azon első kérdés áll elő: valjon lehet és szabad-e? egy programmalapelveit — még az időszerinti siker hiányában is, — megváltoztatni, elejteni? Lehetnek sokan kik a politikában, úgy az egyének, mint pártok következetességét az exigenciák fölibe helyezve, azt tartják:

hogy egy programm alapelveit, — mint nem érinthető dogmákat — formailag igen, de lényegökben megváltoztatni nem szabad! Nem oszthatom e nézetet már azért sem, mert ez esetben a politika azonossá válnék a költészettel, mely a legszebbet, legnemesebbet állítja elő, mit sem törődve: vajjon a gyakorlati életben így van-e? így lehet-e? s a követelményeknek megfelel-e?

Vannak azonban mások, kik velem együtt azt tartják: hogy egy, ez idő szerint kivihetlenné bizonyult programmot megváltoztatni sőt letenni nemesak a párt jogosultságához tartozik, de köteletségében is áll; s teheti ezt a nélkül, hogy ama kitűzött czélt, mely nálunk a personal unio törekvése, veszélyeztetné vagy feladná; mert a mily joggal teendi le pártunk a jelen kedvezőtlen viszonyok közt e programmot, ép oly joggal fogják azt a viszonyok fordultával meglehet nem ugyanazon egyének de ugyanazon elvek követői s irány pártolói, újból felvehetni, s érvényre juttatni, — mily tények gyakoriságáról minden nemzet történelme bőven tanuskodik.

Ott hol a pártok vagy töredékek, meggyőződés vagy esőkönyösségből — időt s viszonyokat tekintetbe nem véve — a kitűzött czélhoz vakon s szolgailag ragaszkodnak, fokozatosan elmosódnak, elenyésznek nemesak önmagok, de vélők az irány és végezel is, melyet csupán hű és ájtatos ragaszkodással jól vélték szolgálni. Látjuk mivé lett a franczia legitimitás, melynek hű lovagjai sem feledni sem tanulni nem tudtak; — látjuk naponta, hogy az egy-

kori hatalom visszanyeréseért sovárgó, de az idők intő szavát fitymáló ultramontanizmus minden erőkődései mellett is mennyire fogy hivekben s veszíti lábait alatt a tért; s végre látjuk önmagunk között az egykor hatalmas ó-conservatív tábor eltörpült alakját, melynek hivei ha 1866-ban a parlamentarizmus exigenciái előtt őszintén meghódolnak, valószínűleg még most is kezükben tartják a kormányhatalmat, míg jelenben, a 47-es conservatív irányhoz folyton csöknyösen ragaszkodva, kitünő, habár önmagokat az államférfiúi kétes értékre minősített egyéniségekben bővelkedve, — az egykor hatalmas párt mint a kormány párt hajlékában zselléreskedő töredék, jövő és remény nélküli állást foglal el a politikai téren.

Ha azonban a szabad Angliának két százados pártalakulásait vizsgáljuk, ellenkező eredményekre jutunk, hol a tory és whig ősz pártok léteznek ugyan az alkotmányos uralomban felváltva egymást, de csupán a czim régi, az alak s irány a fokozatos új átalakulás jellegét viseli. Így például a tory párt, mely az elüzött szerencsétlen Stuart ház érdekében a legitimitás védelmére alakult, később elhagyva ezt a Hanovér ház zsámolyánál hódolt meg s mint udvari párt védte ennek érdekeit folyton küzdve a conservatismus s aristocraticus előjogok zászlaja alatt! — s ugyanezen tory párt, mely még III. György alatt az absolutizmus határáig vitte fel uralmának hatalmát, az utolsó évtizedekben különösen Peel reformatori keze alatt szabadelvű és radicalis elemek által felfrissítve végre oda nőtte ki magát: hogy 1867-ben a radicalis

reformbillt e párt kezdeményezte s vitte keresztül. És mi által jutott a tory párt azon álláspontra, mely a conservatív pártok normalis alakúlásaiban példátlan? az ellenzéki whig párt életre való taktikája által!

De saját történelmünkben is találunk hasonló követésre méltó előpéldára. Az 1848-ik előtti ellenzék majdnem három évtizeden át kisebbségét képezte a nemzetnek, s az általa erélylyel felkarolt reformok a főrendi ház korlátlan vétóján megtörttek, s midőn az égető kérdéseket hosszas küzdelem után letették, érvényre jutásukat ily parentatioval: „a leányzó nem halt meg csak alszik“ (Beöthy) a boldogult időktől várva. — mit tettek? alkudoztak, pactáltak s végre elfogadták annál mit ohajtottak kevesebbet, de a semminél mindenesetre többet; és felviradt a 48-as korszak, — a kisebbség óriássá nőtte ki magát, — s a mult idők tiszteletreméltó letéteményei mint egy varázsütéssel lettek a nemzet által felkarolva s váltak törvénynyé. A nemzet függetlenségi s önállási vágyai s törekvései, hasonló, — még pedig több százados tiszteletre méltó letétemények, — s kell, hogy elérkezzék a kedvező döntő percz midőn a Nemzet, Fejedelmével karöltve, őszintén, s utógondolat nélkül fogja a personal unio óhaját megtestesíteni.

Az idézett példák tehát fényesen igazolják, hogy a pártoknak a viszonyokkal számolni, s az idő szavát figyelembe venni nemesak az ország, de a pártok önfentartási érdekei is követelik; — s míg a pártok merev állása mozdulatlanságot s tespedést idéz elő, — ellenkezőleg az időszerint gyöngének bizonyult tá-

madó eszközöknek elhagyása, ujaknak alkalmazása, szóval a támadó s véderőnek folytonos corrosiv működése csak üdvös eredményeket hozhatnak létre.

Az elmondottak szerint kétségtelen lévén tehát előttem, hogy egy közeli kivihetőség esélyeivel nem bíró programmot letenni lehet és szabad; ezzel eljutottam a második, tulajdonképeni fő kérdéshez: vajon balközépi programmunkat megváltoztatni szükséges s tanácsos-e?

Felfogásom szerint e műtéttel kissé elkéstünk! mennyiben e programmot tulajdonkép 1869-ben kellett volna letenni, midőn kétségtelenné vált, hogy a nemzet többsége nem adta meg számunkra a kért istápolást a vállalt feladat érvényesítésének megkísérlésére. S több mint valószínű, hogy az általam most javallott álláspontnak 1869-beni elfoglalása által, — nemcsak a közösügyi intézmények terhei szelidültek volna, — de bizton hiszem, hogy főkép a belügyi reformok terén eddiginél kielégítőbb haladást s fejlődést, — a kormányzat terén pedig több buzgalmat, erélyt és szakértelmet jegyez vala föl a történelem. S ha mindezen mulasztások és fogyatkozásokért kárpótlásul szolgálhatnának — a fényes szónoklatok, meggyőző capacitatiok, s az érvelésben gazdag dialecticai ügyességek, — ugy pártunknak, — a meddő s gyakran unalmas felelések kivételével, nem lehet oka panaszra, mert coripheusaink e téren jól bemarkoltak az orosz lány részbe; ha azonban vizsgáljuk, hogy az ellenfél által sem kicsinyelhető eme erkölcsi győzelmek eredményeztek-e gyakorlati vívmányokat és elő-

nyöket? a mi pedig a jó politikának, mely nélküli feltétele; — valjon hosszú évek során a personál unio közelebb jutott-e csak egy lépéssel is a valóság stadiumához? valjon jobb lett-e a közjogi s belügyi helyzet? s volt-e képes pártunk a képviselő házban erősödni, vagy az országban új hódításokat tenni? mindezen kérdésekre önámítás nélkül csakis egy határozott nemmel válaszolhatok! — Mely tagadó válaszból azon egyszerű tanúság vonható, — hogy a szónoki képesség s dialecticai ügyesség nem mindig azonos az államférfiú azon fő feladatával: jó politikát űzni, — mely eredményeiben leginkább ott mutatkozik kielégítőnek, hol az államférfiaknál a jó politika alkotásának képessége kellő arányban van az ezt istápló szónoklat hatalmával.

Tagadhatlan, hogy a jó politika üzhetését s érvényesítését megkönnyíti s lehetővé teszi a képviselő többségének megszerzése; — s hol ez megvan vagy megszerezhető, — a visszalépés azonos az abdicatioval a desertioval! De tegye mindenki keblére kezét, s vallja be őszintén, bir-e csak a valószínűség látogatásával is, — hogy programmunk az új választásoknál megnyerendi a kívánt többséget?

Meglehet csalódom, — hogy a pessimismus nyomása alatt írom e sorokat — holott kis optimismussal a somogyi nem várt meglepetéseket (melyekről közbeszúrással legyen mondva azt tartom: hogy a párt érdek ideiglenes előnyeért, az izgatásnak, még ha nem is az elhíresztelt földosztás, — azon éles eszközeivel élni, melyek a népet hirtelen egy szélsőségből

a másikba sodorják — az ország jövő nyugalmanak érdekében távolról sem óhajtandó) is számba vehetném, — és mégis saját tapasztalatim, s a kétségbevonhatlan előjelek után ítélve, tartózkodás nélkül mondom ki: ha hogy a mostani programmal lépendünk a választók elé, nem erősödve, de számban, erőben, bizalomban megfogyva fogunk a választások színteréről a képviselő házba jutni! Ezen merésznek látszó, — s talán gunyos mosolylyal s megvetéssel fogadandó állítás következőkben találja igazolását:

A többség nagy erőfeszítésre készül, — s a kormány újból érvényesíteni fogja a hatalom azon eszközeit, melyek ez országgyűlési cycilus alatt inkább gyarapítva mint megszorítva lettek; — s hasonló küzdelemre készül ellenünk a szélső bal is; — s e két támadó ellenfelekkel szemben, miként vagyunk mi a mérkőzésre képesítve?

A kormány és pártja rendelkezik a hatalom, s beati possidentes mindazon előnyeivel, melyek még Angliában is nagy horderejűek, — de rendelkezik a gazdagabb osztályok erszényeivel is magába foglalván az oligarchiát, hierarchiát, a pluto- és aristocratiát, mely hatalmas factorok az utolsó választásoknál is dilapidans profusio által érdemesítették magukat a párt leghivebbjeinek minőségére!

Nálunk ellenben a közép osztályban lévén a párt erejének magva, nagy anyagi kimerültség jelei mutatkoznak, mert sokan kik már három ízben erős áldozatokat hoztak, ki vannak fáradva, merülve, s ön-

rongálásuk nélkül új áldozatokra alig képesítve. — Igaz, hogy a lelkesedés hatalmas tényező, — s váratlan nagy eredmények kútforrása; — csak hogy a baj épen ott van, hogy pártunk iránt megfogyott a lelkesedés, mert gyakori ingadozásaink s recitíváink ellenszenvet gerjesztettek, — programmunkkal szemben eljárásunk subtilitásait nem értik, — s ha értik, ez, sem a mérsékelt sem a szélső elemek lelkesítésére nem alkalmas. Lássuk alaptalan-e e terhes vád?

A mérsékelt ellenzékiek őszinte lelkesedéssel üdvözltek keletkezése idejében a balközép mérsékelt árnyalatát, mint olyat, mely szakítva a forradalmi actioval; nemcsak előkészítője s hirdetője leendő a personal unio jövő politikájának, de egyszersmind terjesztője és fentartója a többség soraiban mutatkozó ál alkotmányosság hajlamaival szemben. — Sőt tagadhatlan az is: hogy még azon hazafiak közül is sokan, kik Deák Ferencz zászlója alatt állottak, s maga az „öreg ur“ is, a rokonszenv, becsülés érzetével, s hazafias érdekekkel kísérték pártunk kitünőségeinek, mint a jövő emberek működését, mert a párt kormány-képességét még ezek sem akarhatták kétségbe vonni. — De a remények s óhajok teljesülése s pártunk kormány képességének jövője minden oldalról leginkább azon föltételhez lett esatolva, valjon a balközép a szélső áramlat behatásaitól menten, állhatatosan s ingadozás nélkül megmarad-e a mérséklet ösvényén, — s fogja-e azon ígétét: hogy a meghozott törvény iránt tisztelet és engedelmességre érzi magát kötelezettnek bona fide beváltani? E föl-

tételeknek, s jövőjéhez esatolt reményeknek a balközép nem tudott megfelelni! — Határozott s erős vonású lépést jelez ugyan a törvénytiszteletnek ama kétségtelen bizonyossága, mely kifejezést nyert a balközép azon férfias határozata által, midőn éles belső küzdelem után a delegatiobani részvételt mondta ki, s e határozatát foganatosította; — de fájdalom, — a mérsékelték megütközésére az ingadozás és visszahesés nemsokára ismét erőt vett politikai magunktartásán. — Élénken emlékezünk még a democrata körök mozgalmára, — a magyar demagogia ezen első hadjáratára; — s ha bár éreztük, hogy ennek éle az 1869-ki választásokkal szemben, a delegatiobani részvét perfiádia miatt főleg ellenünk van intézve, nemcsak mit sem tettünk e társadalmi merénylet ellen, — de közegeinkben védtük a kormány drasticus fellépése ellen a társulati jogot és szabadságot, — mint legbiztosabb eszközre, — a nép józanságára utalva. Megtörtént azonban, még pedig elég váratlanul, hogy épen a delegatioban, Bécsben időző vezéreink egyike, — a bihariak megrémülése folytán túldegeessé válván, gőzerővel lehajtott, s a demagog mozgalom ellensúlyozásául jónak látta sine me de me, a bihari pontokat kirívó merevségükben decretálni! A demagogia merénylete felbukott ugyan, miként a felvert salak pora büzt és szennyet hagyva hátra itt-ott, de a háttérben intézők mephistói gunyos kéjelgéssel, s a vereséget szenvedettek szokásos vigaszával, üdvözölték a bihari pontokat, mint fáradozásuk kétségtelen jutalmát, s nem minden bizalom nélkül a jövőben többet is várva ez

oldalról. S e számítás nem volt hibás s ügyetlen, miért is alig okozott már meglepetést, hogy a bihari pontok merev állására visszaesett balközép még azon év folyamában a törvénysértés esetét kényelmes czimül, hogy ne mondjam ürügyül használta fel a delegatióbéli kilépésének bejelentésére; ünnepélyesen meghazudtolván mind azon hatalmas és döntő érvek értékét, melyek alig néhány hóval előbb, pártunk ellenkező határozatának (a delegatiobani részvétnek) kútforrását képezték. — Ezen téves, s következetlen eljárásnak gyöngé mentségül szolgált azon indokolás: hogy helyesebb és czélszerűbb, ha a többség saját kebeléből az ellenzék kizárásával választja meg a delegatusokat, politikájának ekként biztosabban szereshetvén érvényt; — mi már azon egyszerű oknál fogva sem üti meg a helyes felfogás mértékét, mert ha valahol, épen ott, hol az ország legfontosabb érdekei, u. m. kül- és hadügy tárgyalatnak s milliók szavaztatnak meg, — van helye az ellenzék, nem ki, hanem betolakodásának; — mit kellőleg igazolt azon kirívó különbség, mely az első és későbbi delegatiók eljárásában mindenki által észlelhető volt.

Feljegyezhetem ez alkalommal — mint ez eszme körbe tartozót — egyik jobb oldali barátomnak nem rég hozzám intézett következő gúnyos interpellációját: ohajtaná ugyanis tudni, hogy a balközép, mely hiveinek megtiltotta a delegatiobani részvétet, a logikának mily szabályai szerint engedte meg az annyira kárhoytatott s perhorreskált megyei virilis tagságot? az eszme lánczolat folytán cynismussal jegyezvén

meg azt is: ha hogy a törvényhozási functionál részben felruházott delegatióbéli kilépését a balközép egy szerinte nem orvosolt törvény sértés esetével indokolta, a causalis nexus szabályai szerint mért nem érezte magát a képviselő házbéli kilépésre is kényszerültnek, — mennyiben szerinte a belügyi kormányzás területén több oly törvény sértés lett elkövetve, mely az ellenzék válvettett sürgetése folytán sem nyert orvoslást. Az ingadozás és visszaesés által compromittált balközép politikájának időszakról időszakra mind inkább kirívó káros következményei, fogyatkozásai, szóval sikertelensége, a mérsékelt ellenzéki elemeket mily nagy mértékben lehütötték s kiábrándították; — oly kevésbé elégitették ki a szélső elemeket, miként ez rendesen a kétkulacsosság sorsa, — mert ezek a balközépnek vörös betűkkel felrótt ama örök bűneiért: hogy a delegatióban részt vett, ezek választását egy rész még folyton gyakorolja, — más része pedig a buffetben keresvén menekülést vonakodik a „nem választ“ demonstratív ígét intonálni, — s végre, ne hogy hosszú legyen a bünlajstrom, — hogy pártunk folyton megszavazza a közös hadsereg költségeit, — csak is a feltétlen capitulatio árért ígérnek csalatkozhatlanságukból meritendő kenetteljes bünbocsánatukat. S akadnak köztünk bünbánó töredelmes lelkek, kik a vezeklők „mea spes unica“ jelszavát ájtatosan rebegve a politikai infallibilitás apostoli keresztéhez zarándokolni készülnek!

És végre kérdem vajon politikai viseletünk alkalmas volt-e arra, hogy a törvényhozás másik ténye-

zójének a Fejedelemnek, ki a pártok kormány képességének másik külesát tartja kezében — irányunkbani bizalmát növeljük s megszilárdítsuk?

Mily oldalról reméljük s hiszszük tehát a közeli választásnál pártunk erősödését?

A mérsékeltabb elemektől, melyek programmunk iránt nem lelkesülnek többé, s anyagilag is ki vannak merülve;

vagy a szélső elemektől, melyek irányunkban gyűlölettel viseltetnek;

vagy talán a jobb oldalnak független elemeitől, melyek kormány képességünket kétségbe vonják, — s addig mig pártunk a 67-es egyezmény fenmaradása ellen intézendő az actiot, s mig vezéri ajkáról az „átkos intézmény“ kifejezés sértendi füleiket, kedvök s hajlamaik ellenére is, a mostani kormány istáplására érzik magukat kényszerülve.

De hát fogják ingerülten kérdezni: Horvátország mit vétett? hogy számba nem veszem? holott közeink már is örömmel s előzékenységgel perecipialják az ez oldalról erősödést! Lám-lám, mily villanyos hódítást tesz politikánk még a horvátoknál is! örök igaz marad az *accidit in puncto quod non speratur per annos!* Tagadhatlan, hogy mindenki saját izlése és hajlamai szerinti politikát űzhet, s azt: hogy a horvátok nem egyénileg — a felfogás s meggyőződés mértéke szerint — de testületileg mint ellenzékiek gerálhassák magukat országgyűlésünkön, csakugyan megtiltani nem lehet. De ha már a mi

városháztéri szűk hajlékunkban akarnak megtelepedni, az előzmények után talán még is jogositva lennénk megtudni tőlök: vajjon ideiglenes szállást, vagy állandó lakást ohajtanak-e birni? s mily be és ki-költözési föltételek mellett? Nem tehetek róla, de a „timeo danaos et dona ferentes“ kelletlen nyomása alatt fogom őket oldalunkon szemlélni!

Az elmondottak alapján tehát, még ha a most jelzett, habár még nem bizonyos erősödés kilátását is számba veszem, azt tartom, hogy pártunk a közeli választásoknál nemcsak nem fog többségre vergődni, de a legjobb esetben is alig erősödni. Feltéve azonban az erősödés lehetőségét, még ez esetben sem hiszem eddigi politánk folytatását üdvhozónak. Mert ha áll az: hogy a korábbiakhoz hasonló későbbi viszonyok között, ugyan azon eszközöknek ismételt alkalmazása, csakis a korábbi eredményeket idézheti elő; kinek volna bátorsága kezeskedni arról: hogy pártunk erősödése esetében javulni fog a közjogi-vagy legalább a belügyi helyzet? és nem tartanak-e vezéreink attól: hogy mennél inkább fenyegetve s komolyan veszélyezve leend általunk a 67-es egyezmény léte, — a többség politikája annál inkább fogna esőkönnyösségben s retrogad irányban növekedni? s ha igen, politikai érzékek s hazafiságuk nem sejteti-e velök az eddigi tapasztalatok után, — hogy az élet-halál harcztot provocálni épen a mérsékelt szabadelvű irány követőinek nem áll érdekében?

Mindaz, ki politikával foglalkozott, s a tények logikai tanuságán okúlt, kell hogy ez irányban meg-

állapodott erős hittel és véleménynyel birjon; — tartózkodás nélkül mondom ki tehát a magamét, kijelentve: hogy bár hiszem a personal unio kimaradhatlan jövőjét, az átélt viszonyok s nem ignorálható befejezett tényekkel szemben azt tartom: ha csak a Lajthán tuli föderalisták nem készítik meg számunkra a personal unio ohajtott kapesát, a 67-es egyezmény a közel jövőben alig fog lényegében változhatni. De kérdem valjon: a mi helyzetünk oly nagyon kívánatossá teszi-e a lajthán tuli föderalismus győzelmét ohajtani, s epedve várni, hogy a kigunyolt ábránd mint valóság, — fészkelje be magát a szomszédban? meg gondolták-e itthon, hogy az ez által felébresztett szunnyadó magyar föderalismus kikerekítési vágyai, könnyen lesznek-e kielégíthetők vagy baj nélkül fékezhetők?

És stratégiai szempontból nem ohajtandó-e a fegyvernemeknek s támadási modornak megváltoztatása? Rosz hadvezér az, ki ellenfelét az erősebb, védettebb oldalán támadja meg, s a nélkül hogy sebezné és gyöngitené, a támadást ismételve harczosainak ki-dölteig csak is ezen irányban pazarolja! Az analogia alkalmazható reánk, — mert mi pusztá esőkönnyöségből, vagy talán azon hitben: hát ha még is elsül a kapa nyele, — a jobb oldal legerősebb positioja ellen viselünk erőapasztó harcztot a nélkül, hogy előnyöket vívtunk volna ki.

De hát fogja valaki kérdeni: ha hogy a 67-es egyezmény képezi a kormány bevehetlen erősségét, hol van hát a sikeres támadásra kinálkozó gyöngé és

bevehető positiója a kormánynak? felelet; a közjogi nyugtól megszabadított szabadelvű belügyi reform politikában!

Ez esetben két fordulat lehetősége állandó előttünk: vagy az, hogy a 67-es fekhelyéből kiszorított kormány, egy kormány képes párt fejlődését érezve mögötte, önként s minden nógatás nélkül szabadelvűbb politikát, gondosabb s erélyesb kormányzást fog inaugurálni, mely esetben mi, kik nem személyes rokon vagy ellenszenvből üzünk politikát, hanem elvek és institutiókért küzdünk, gr. Andrásy Gyula kormány elnökségét ily új aera kezdetén készséggel fogjuk istápolni; vagy megmarad a kormány az eddigi ösvényen, a mostani kopott seprővel akarván tovább is söpörni, mely esetben a válság minden panique nélkül fog lefolyhatni, s a kormány rudja más alkalmasabb kezekbe juthatni, mert ugy a Fejedelem mint az ország pronunciált többsége biztosítva leend annak, mitől eddig tartottak be nem következhetése iránt hogy t. i. egy új kormány első sürgős feladatának ismerendi a létező közjogi alapokat lerombolni, s új helyettesítők alkotásával experimentálni.

Eddigi jelszavunk volt tehát: előbb közjogi rendezés a personal unio követelménye szerint, — csak így lehetvén belsőleg erősödni s fejlődni; fordítsuk meg ezt ekként: ne pazaroljuk erőnket a közjogi harcok meddő mérkőzéseiben, — hanem fejleszük szabadelvű irányban beléletünket s az emberiségi érdekeket, hogy anyagilag és szellemileg fokozatosan erősödvé, a personal uniot nem-

csak kivivhassuk, de mind azon terhes feladatnak, melylyel az jár, megfelelni is képesek legyünk!

Befejezésül szabadjon még némely felhozható ellenészrevételekre előzőleg is reflectálnom.

Visszatetszést s talán indignatiót idézhetne elő némelyeknél álláspontom mint olyan: mely a kormányra jutás viszketegeiben meríti kuforrását! Utálatosnak és megvetendőnek tartom a pártok azon önző eljárását, ha kizárólag tárcza politikát üznek a közügy rovására; de kérdem valjon: egy rossz politikának leszoritása, s a jobbnak érvényre emelése, nem jogositja sőt kötelezi a pártokat épen a kormányra jutás komoly törekvésére? — s valjon a jelen esetben a törvényhozási actionak hatalma és képessége a merev állásponthoz csökönös ragaszkodás által megszerezhető-e? Alig van a politikai téren egy vezénylő államférfiúban kártokozóbb tulajdon, mint a határt nem ismerő csökönösség és merevség; — s az ki e két tulajdon segítségével keresztül tudta vinni azt: hogy politikai életében következetlenséget nem jegyzett fel a történelem, lehet ugyan tiszta és erős jellem, sőt az idealismus minta képe, — de alig lesz gyakorlati politikus, s állandó nagy eredményeket nem fog kivívni soha! Az alkotmányos reformok, s nagyszerű politikai alkotások újabb korszakában nem tünt fel államférfiú, ki többet használt volna hazájá-

nak, mint Peel és Cavour! s hogy ezen nagyságokat habár a kitüzött élet ezél éles szemeik előtt lebegett s gondjaik egyedüli tárgyát képezte, nem voltak az elvi következetesség minta képei — keserűségben gazdag multjok szolgál bizonyságul, — midőn időszakonkint a közvélemény az apostasiától fel a hazárulás büneig moeskolta és sárral dobálta őket, kik habár gyakran kényszerült hátralépés vagy megállapodás után a kitüzött ezél felé egy alkalmatlan s néha lealázó kerülön vezényelték nemzetüket — Peel, az angol alkotmányos intézmények nagy reformátora, „Nemzete böles és dicsőséges tanácsadójának“ osztatlan elnevezésivel, — Cavour mint az olasz egység lánglelkü alapítója, honfitársaik osztatlan tiszteletét, háláját s áldását vitték sirjokba! És megfeledkeziünk a mi Széchenyink nagyságáról, — a nagy eszmék első alkotójáról, a reform úttörőjéről, — ki hogy hazáját jobban szolgálhassa, még az általa korábban ostorozott conservatismussal is szövetkezve 846-ban szolgálatába lépett, és mégis az 1848-ki radicalis irányú ministeriumban is helyt foglalt, mert élet hivatását önmaga ekként fejezte ki: „alkotni, nemzeti-leg, alkotványilag alkotni, ez volt és lesz mindig lelkem vágya, s nem nehezíteni, akadályozni sőt rombolni.“

A következetlenség vádját nyugalommal viselheti az államférfü még a giroutte (szélkakas) esufondáros adalékával is, ha tudatával bir annak, hogy a hazára nézve eredményeiben üdvös politikát alkotott légyen. De hiszem pártunkat a kormányra jutás vizketegével

nem is vádolta komolyan senki, — sőt ellenkezőleg a közönségben fokozatosan erősödött azon hit: hogy pártunk kitünőségei azon biztos számitással ragaszkodnak a mostani merev álláshoz: nehogy a közel jövőnek alkalma legyen kormány képességüket próbára tenni! mely szerepre: vagy nem éreznek hivatást, vagy vállalkozó bátorságot, tartva attól: hogy mind azt, mit évek hosszú során vallottak és hirdettek, a kormány padjain nem fogják hiven képviselhetni s érvényesíthetni.

A jobboldal szétugrasztására szánt párt cselnek tekintendik sokan a javallott expedienst. Én az ellenkezőt hiszem két oknál fogva: mert a cselek inkább a kisebbszerű *tactica regio*iban szerepelhetnek, — lehetnek ezenkívül sikeresek a titoktartó diplomatiában is, — de a nyilvános politikai élet sokszerű phasisai közepette alig; — de ha másrésről pártunk azon utógondolattal foglalná el a javallott álláspontot — mit komolyan feltenni sem lehet — hogy ekként többségre jutva első teendője lesz, a közösügy vészharangját félrevern, — mi fognók leginkább megadni árát, — mert a többség azonnal kisiklanék kezeinkből, egy politikai becsületességben kétéssé vált kisebbséget juttatva árvaságra. Minden kétségen felül áll tehát, hogy a balközépnek általam ohajtott manifestatioja sokkal kedvezőbb fogadtatásban részesülend az országnak, rend és szabadság szerető minden polgára előtt, sem hogy, ennek eredetileg más kuforrásban mint a hazafias önmegtágadás és férfias resignatlo ér-

zetében kutatnák s találhatnák fel. Meglehet sőt valószínű, — hogy sok nullitás és apróság — mint kik csakis a jobboldaliság mostani firmája alatt megdöntetlen óriásokként szerepeltek, — jajveszékelnéi fognak — helyet kelletvén adni értékben s hazafiságban próbáltabb erőknék; — de épen ez leendő határozatunk első jótéteménye, hogy az új választásoknál, leginkább az egyének értéke és szabadelvűsége fog döntő minőségül szolgálni.

Elvesztjük hitelünket az országban fognak sokan felkiáltani! Talán azért, mert azt mit később okvetetlen meg fognánk tenni, hacsak a határt nem ismerő frondeurek dicsőségére nem vágyunk, — most hajtjuk végre?! S megengedem, hogy a szélső elemek előtt hitel vesztettek leendünk, részemről azonban e földi boldogságra ugy sem vágyom; de a mérsékelt elemeknél, melyek az ország óriási többségét képezik, rokonszeny, politikai érték és becsülésben emelkedni fognak!

Az előadottak folytán ohajtom tehát, hogy pártunk revisio alá vevén programmunkat a jövő választásokkal szemben mondja ki a következő határozatot:

„Miután a balközép párt 1867-ki programmjának azon része, mely a közösen érdeklő viszonyoknak a prag. Sanctio alapjára fektetett rendezésére vonatkozik, sem a nemzet részéről az 1869-ben végbement választásoknál, sem a képviselő házban nem nyerte meg azon szükséges istápolást, mely nélkül a 67-es

egyezménynek alkotmányos utoni megváltoztatása nem eszközölhető;

miután eddigi erélyes küzdelmeink, nemcsak az alkotott intézmények czélszerűbb átalakítását nem eredményezték; de a meghozott törvények megtartásának biztosítására is elégteleneknek bizonyultak;

s miután végre a törvényhozás eddigi működésének eredményei meggyőztek arról: hogy a közjogi különbsétek által elválasztott pártok jelen éles állása az ország érdekeinek meg nem felel: mennyiben a közjogi állapot mozdulatlansága mellett, még a tisztán belügyi kérdéseknek szabadelvű iránybani megoldására korlátozó és káros befolyást gyakorol;

egyedül azon érdek által vezéreltetve, hogy az ország anyagi és szellemi fejlődését a kor igényeinek megfelelő szabadelvű irányban elősegítsük, — kijelentjük:

1-ször. Hogy az 1869-ki programmunknak a közös viszonyok rendezésére vonatkozó részét boldogabb időkre letesszük, — s utógondolat nélkül határozottan ráállván az 1867. törvények által alkotott alapra, addig is, míg ezen alapnak a szükséges tényezők hozzájárulásávali megváltoztatása vagy átalakítása lehetővé válnék, megteendünk mindent, mit törvény rendel: részben azért, hogy ezen intézmények gyakorlati eredményei kevésbé váljanak terhessé, — részben azért, hogy a meghozott

törvények megtartása felett nyomatékosabban őrködhessünk.

2-szor. A „Szabadelvü ellenzék“ czimét vevén fel: legfőbb törekvésünkei oda irányozandjuk, hogy addig is míg az előző pontban érintett feladat teljesíthetésének kedvező időszaka elérkezend, — Hazánk anyagi és szellemi fejlődését — a kor követelményeinek megfelelő szabadelvü irányban vezessük, elősegítsük s biztosítsuk.

Hogy mindaz, — mit a meggyőződés és hazafias legjobb szándék mondatott el velem, — a hang nyíltságának szokatlansága miatt — s mint ez oldalról első ily modoru felszólalás, — pártfeleimnél nem fog kedvező fogadtatásban részesülni, — erre el vagyok készülve; — sőt el arra is, miként fognak többen felettem rögtön-biróságot tartani mondván: ime ismét egy renegat! — s miként fogják némelyek e gyöngede bátor kísérletemet a balközép ephesusi csarnoka ellen intézett herostratusi merényletnek bélyegezni; — de jól tudom, hogy vannak és lesznek többen pártfeleim közül, kik előtt nem lesz váratlan és idegen e felszólalás hangja, mértéke, — s melynek tartalmát ha nem is minden részeiben — de a főirányra nézve hazafias örömmel üdvözleudik.

E reményben szabadjon tehát befejezésül pártfeleimhez két üres lapot intézmem:

az elsőre írva van: odázzuk el a meddő és

erőnket a parasztó közjogi harczot — s ezen áldozatért esérében gazdagítsuk hazánkat egy szabadelvű reform áldásaival, melyekre oly nagy szüksége van;

a másokra pedig ez: maradjunk a réginél, — cultiváljuk eddigi szorgalommal a tartatlan állapotot — panaszkodjunk, nyögjünk a gyávák módjára, az orvoslás eszközeit ellökvén magunktól, — s keleti indolentiával lessük mi jót hozand a jövő!

Tessék választani a kettő közül, — én már választottam.

Lauffer Vilmos

kiadásában Pesten

megjelentek s minden hiteles könyvkereskedésben kaphatók

következő történeti munkák:

- Constant Benjamin, az alkotmányos politika tana és a miniszteri felelősség. Ford. Perlaky S. 1 frt 20 kr.
Csengery Antal, történelmi tanulmányok. I. köt. 2 frt 12 kr.
Dániel Gábor, történelmi kalászkok 1603—1711. A vargyasi Dániel-család irat-tárában levő nagyobbbrészt eredeti kéziratok után. Szerkeszti Thaly Kálmán. Bethlen Gábor, Kemény János, Bélydy Pál és II. Rákóczy Ferencz sajátkezű leveleinek könyvomatú másolataival 2 frt 40 kr.
Fejér György, utolsó értekezletei a magyarok ősrokonairól. 1 frt 6 kr.

Ugyanezen műből egyenkint is megszerezhetők:

A kunok eredete. 72 kr.

A kazarookról. 44 kr.

Haan Lajos evang. lelkész. Békésvármegye hajdana. 2 kötet 5 frt.

Külön az egyes kötetek:

I. kötet. Történelmi rész, magyar nyelven. 2 frt.

II. kötet. Oklevéltári rész, latin nyelven. 3 frt.

Ivánfi Ede, tanár. Magyarország és részeinek czimerei számos színezett érem- és czimer-ábrával. A pesti egyetem által koszoruzott pályamű. 4 frt.

Horváth Mihály, magyar történelmi rajzok. 3 frt.

Horváth Miklós, Törökország fővárosa. 1 frt.

Gr. Károlyi Ede, a foederált Hunnia. 25 kr.

A kiegyenlítés okmánytáras története. 2 füzet. 2 frt.

Magyarország alaptörvényei közjogi fejtegetésekkel és felvilágosításokkal. 1 frt.

Macchiavelli Miklós, értekezések Titus Livius római történetének X első könyve fölött. Magyarította Pados János. A fölséges nemzet nagyérdemű képviselőinek, kik Magyarország jogai, önállása, függetlensége és szabadságaért férfias nyíltsággal, bátorsággal és állhatatossággal küzdöttek, mély tisztelettel és elismeréssel.

3 frt 40 kr.

Montesquieu, a rómaiak nagysága és hanyatlása, azoknak politikája a vallásban. Magyarította Pados J. 1 frt 42 kr.
Pap Dénes, Parlament Debreczenben 1849-ben. 2 kötet. 4 frt.

Potemkin Ödön, 1849. évi magyar hadsereg feloszlásának okai az aradi és temesvári táborozással. 1 frt 80 kr.

Quinet Edgar, a forradalom. Franziából fordította gróf Károlyi Tibor. 2 kötet 5 frt.

Szalay László, a horvát kérdéshez. 80 kr.

— Magyarország története, 6 kötet. Ára mind a 6 kötetnek 23 frt 12 kr.

— Második Rákóczy Ferencz bujdosása. I. kötet 1. és 2. füzet 2 frt 40 kr.

— Erdély és a Porta. 1567—1578. 3 frt.

— Galanthai gróf Eszterházy Miklós, Magyarország nádora. I. kötet 4 frt., finom kiadás 6 frt.

II. és III. kötet 10 frt., finom kiadás 14 frt.

Szász Károly, Trencsényi Csák. Történeti beszély tiz énekben. 2 frt.

Thaly Kálmán, a Nagyszombati harc. Hadtörténeti epizód a kuruczvilágból. Kőmetszetű esata-térképpel. Toldalékul a győrvári harc. 1 frt 50 kr.

Rákóczy-tár Történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések, pátensek, hadi szabályok, országgyűlési diariumok és törvényezikkek gyűjteménye. II. Rákóczy Ferencz korához. Szerkeszti Thaly Kálmán, a magy. tudományos Academia tagja. I. köt. (A Széchenyi országgyűlési tábor könyomatú térrajzával.) 3 frt 50 kr.

Ugyanez II. kötet tartalma:

Székesi gróf Beresényi Miklós levelei B. Károlyi Sándorhoz, 1703—1711. A gróf Károlyi-nemzetség levéltárában levő eredetiek után. Szerző arczképével. 3 frt 50 kr.

Télfy János, magyarok őstörténete. Görög források a scythák történetéhez. 1 frt 20 kr.

— Athén harmincz zsarnoka. Regény egy kötetben, füzve 1 frt 80 kr.

— Corpus juris attici, görög és latin nyelven. 8 frt.

Toldy István, régi Magyarország. A magyar birodalom politikai viszonyai a honfoglalástól a szatmári békeig. Történelmi és politikai tanulmány. 2 frt 80 kr.

Weber Gyula, a pápaság története. 10—11 kötet, egy-egy kötet 80 kr.

